

OSVRT NA POSTANAK I RAZVITAK FRANJEVAČKE GIMNAZIJE NA ŠIROKOM BRIEGU PRIGODOM 100-GODIŠNJICE 1844-1944. GOD.*

► Piše: **dr. fra Radoslav Vukšić**

Franjevci kao crkvena lica pozvani su u prvom redu, da djeluju kao takvi na području vjerskog i crkvenog rada. Bosansko-hercegovački franjevci, prisiljeni kroz više stoljeća što državno-političkim prilikama što potrebama svoga Reda, posvetiše se i školstvu. Vrlo loše i nikakve prosvjetne prilike u velikom i mučnom razdoblju potlačenosti i obespravljenosti našega naroda za vrijeme upravljanja turske vlasti nijesu dale franjevcima u Bosni i Hercegovini kao domaćim sinovima, da ravnodušno gledaju tipičnu prosvjetnu zaostalost i primitivnost u svakom pogledu narodnog života. Stojeći u svagdanjem dodiru sa svojim narodom i dieleći s njim njegovu nesnošljivu državnu i političku, društvenu i gospodarsku sudbinu nastojali su i poduzimali, da mu, koliko su prilike dopuštale, otvore oči barem putem najjednostavnije pučke prosvjete.

Dok je to s jedne strane imalo obće kulturno-prosvjetno značenje, s druge strane tražio je to probitak vjersko-crkvenog rada: vjersko obrazovanje i čudoredno odgajanje naroda. Pravilno se naime računalo, da će knjiga u rukama naroda olakšati, pospješiti i unaprijediti vjersko-duhovni rad tadašnjega malobrojnog franjevačkog svećenstva u Bosni i Hercegovini. I bliži interesi Franjevačkog reda ovih naših pokrajina tražili su, da se franjevci, kad se već nijesu mogli osloniti na

državnu vlast, bave i školstvom. Vlastiti podmladak za potrebe vjersko-crkvenog rada rekrutiran iz naroda trebalo je odgajati i obrazovati. U tome su vođeni netom spomenutim razlozima, zaista pravim putem pošli: osnivali su pučke škole i vodili pučko školstvo, kako su to sami znali i prema prilikama vremena mogli. Čim se hercegovački franjevci odciepiše od Franjevačke provincije Bosne Srebrene 16. svibnja 1844. godine, osnovaše iste godine također prvi zavod za svoj svećenički podmladak na Čerigaju nedaleko od Širokog Brijega. Godine 1848. taj zavod bi prenesen na Široki Brijeg, jer je tu bio sagrađen novi franjevački samostan. Upravo u ovome pothvatu može se vidno nazrijeti postanak današnje Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Briegu, koja i danas služi u prvom redu srednjoškolskom obrazovanju pripravnika Franjevačkog reda u Hercegovini.

Kako je učilište na Širokom Briegu bilo namijenjeno samo za svećeničke pripravnike, razumljivo je, da je ono bilo uređeno po uzoru samostanskih zavoda onoga vremena u zapadnoj Europi, naročito u Italiji kao najbližoj kulturnoj katoličkoj zemlji. Nije se čuditi, da je tadašnje školstvo bilo školstvo svoga oblika i svoje vrste. Ako je zadaća školstva jednoga vremenskog razdoblja, da riješi jedan problem svoga vremena, onda je pro-

gram i nastavni plan škole osnovane u Širokom Briegu odgovarao svojemu vremenu. Smatralo se naime, da je škola riješila svoju suvremenu najpotrebniju zadaću s nastavnim predmetima: vjeronauk, materinski jezik, latinski jezik, talijanski jezik, račun i pjevanje. Poznavanje prirode nije se osjećalo kao prieka potreba školskog obrazovanja, a poznavanju zemalja, država i događaja u životu naroda pripisivala se neka manja važnost. Savezno s tim razumljivo je dakle, da ovaj prvi zavod na Širokom Briegu među svojim nastavnim predmetima nije imao obuke iz prirodopisa i fizike, a iz zemljopisa i poviesti zadovoljio se s najnuždnijim znanjem. Koliko nam se god danas to činilo kao velik manjak, ipak ondašnji odviše naglašeni humanistički oblik obrazovanja to donekle i opravdava. Trebalo je naime da svećenički pripravnik završi svoje školovanje s teoretskom filozofijom i teologijom. Te su pak naučne discipline i predavane i pisane latinskim jezikom, a pripravnici su ih pohađali u Italiji, a u manjem broju i u Austriji. Trebalo je dakle što prije i što bolje svladati latinski jezik. Kolika se važnost pridavala latinskom jeziku, vidi se iz toga, što su nastavnici s učenicima i učenici među sobom morali pod kaznu razgovarati samo latinski. (»Do tibi ferulam«.)

Naučni zavod za franjevačke svećeničke pripravnike nije ostao neprekidno na Širokom Briegu. Nastale

* Prijepis je vjeran izvorniku.

Daci i profesori ispred širokobriježke gimnazije 1939.

su veće školske potrebe i ekonomske poteškoće, koje su silile, da se ova škola prenese na Humac kod Ljubuškoga, gdje je franjevačka nova sagrađena kuća bila prostranija i podesnija, a gospodarsko-ekonomske prilike mnogo povoljnije nego na Širokom Briegu. Stoga bi franjevački odgojni zavod prenesen sa Širokog Briega na Humac godine 1870. S prienosom ovoga zavoda na Humac nastupile su neke promjene naročito u tome, da naukovanje u ovome zavodu ima trajati 8 godina, a onda tek nastupiti studiranje bogoslovije. U I-VI. razredu bila je u naučnoj osnovi »Schola gramaticalium«, u VII. razredu »Schola retoricæ«, a u VIII. razredu »Cursus philosophicus«. U oba zadnja razreda predavani su i neki gimnazijski predmeti onoga vremena.

Zaposiedanje Bosne i Hercegovine sa strane Austrougarske godine 1878. značilo je preokret od velike i značajne poviestne vriednosti ovih dviju zemalja u vjerskom i kulturnom, državnom i političkom, prosvjetnom i društvenom pogledu. Taj veliki događaj nije mogao ostati bez vidna i jaka utjecaja na upravu i vodstvo franjevačkog zavoda na Humcu. Prvi korak bio je u tome, da je osmogodišnje školovanje rastavljeno u niže školovanje (I-IV. razred) na Širokom Briegu i u više školovanje (V-VIII. razred) na Humcu. I nastavni je plan proširivan uvadanjem novih predmeta: zemljopisa i krasnopisa. Uza sve te promjene javljale su se opravdane težnje kod tadašnjeg vodstva i nastavnika franjevačkog školstva u Hercegovini, da se njihovo

školstvo uskladi s ondašnjim državnim školstvom. Tadašnjoj Franjevačkoj provinciji u Hercegovini manjkalo je mnogo i u mnogom pogledu, da se posvema ostvari zamišljano izjednačenje njihovih škola s državnim školama ove vrste. Tu je bio osjetljiv manjak: školskih prostorija, potrebnih nastavnčkih sila, stručnih pomagala, a nada sve slabe novčano-ekonomske prilike kočile su i priječile svaku jaču promjenu i unaprijeđenje u školstvu.

S vremenom su i te poteškoće popuštale. Trajna misao i briga vodstva odgojnih franjevačkih zavoda svladavala ih je malo pomalo. Već godine 1883. na priedlog starješine hercegovačkih franjevaca Begića fra Luke obrazuje se jedan odbor između nastavnika franjevačkih škola, koji je imao zadaću da izradi nastavnu osnovu za novo reformirano školstvo. I ovaj podhvat nije donio željenu reformu, ali je među nastavnicima franjevačkog školstva na Humcu u tim prilikama nikla jedna nova misao, a ta je: da se u odgojnim franjevačkim zavodima podpuno uvede nastavna osnova zagrebačkih državnih gimnazija, i to niža gimnazija na Širokom Briegu a viša na Humcu. Ta je zamisao bila djelimice i ostvarena škol. godine 1887.-88. Ovaj put bila je važna ta promjena, da su se u nižoj gimnaziji na Širokom Briegu uveli naučni predmeti: njemački i prirodopis, a radilo se je još većim dielom po staroj naučnoj osnovi.

Škol. godine 1889-90. konačno je riješeno pitanje saobražavanja franjevačkog školstva u Hercegovini s

onim državnog tipa u novim zaposjednutim pokrajinama Bosni i Hercegovini. U prvi razred franjevačke škole na Širokom Briegu bi škol. godine 1889-90. podpuno uvedena naučna osnova državnih srednjih škola u Bosni i Hercegovini, a sljedećih godina postupno i u ostale razrede niže gimnazije.

S nižom gimnazijom na Širokom Briegu nijesu bile iscrpljene sve želje franjevačke zajednice u Hercegovini. Njezino usklađenje s državnim gimnazijama značilo je doista važan i značajan korak za daljnje razvijanje ove škole. Podpuno i suvremeno srednjoškolsko obrazovanje franjevačkih svećeničkih pripravnika lebdjelo je franjevačkom vodstvu gimnazije neprekidno pred očima kao konačni cilj. Škol. godine 1902-03. proširuje se niža gimnazija na pet razreda, 1907-08. na šest, 1916-17. za vrijeme prvog svjetskog rata uz mnogobrojne i neobično velike poteškoće na sedam, a iza toga 1917-18. postaje nekadašnja niža gimnazija osmorazrednom gimnazijom s naučnom osnovom srednjih državnih škola u Bosni i Hercegovini. Dok se niža gimnazija na Širokom Briegu tako postupno razvijala prema tipu državnih srednjih škola, viša gimnazija na Humcu pretvara se već škol. godine 1889/90. u dvogodišnji studij teoretske filozofije, uz koju su učenici učili još samo hrvatski jezik s hrvatskom književnošću, latinski jezik i poviest. Postupnim proširivanjem gimnazije na Širokom Briegu i osnutkom bogoslovnog učilišta u Mostaru godine 1896. prestaje učilište na Humcu godine 1904., jer njegovu ulogu preuzimaju ona dva zavoda.

Kako je već spomenuto, škol. godine 1917-18. bila je gimnazija na Širokom Briegu već podpuna i osmorazredna, ali još bez prava javnosti. I tu zadnju poteškoću trebalo je ukloniti i ona je s djelimičnim uspjehom još već iste godine uklonjena. Starješinstvo Franjevačke provincije obratilo se na Zemaljsku vladu u Sarajevu s molbom, da se Franjevačkoj osmo-

razrednoj gimnaziji prizna pravo javnosti i valjanost svjedodžbi izjednači s valjanošću svjedodžbi izdanih u državnim gimnazijama. Molba se uzme u ozbiljan postupak s tim, da Zemaljska vlada u Sarajevu pošalje svoga povjerenika D. Kudliča, srednjoškolskog nadzornika u Bosni i Hercegovini, da pregleda franjevački srednjoškolski zavod na Širokom Briegu i dade izvještaj o njemu. Budući da je nadzorni povjerenik D. Kudlich dao povoljan izvještaj, donese odluku Zajedničko ministarstvo financija u Beču pod Br. 10. 599 (B. H. od 28. lipnja 1918.), a Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu pod Br. 151. 423-18, V-3. od 19. srpnja 1918, da se dade pravo javnosti Franjevačkoj gimnaziji na Širokom Briegu uz neka ograničenja, koja je s vremenom trebalo opet riješiti u korist potpunog prava javnosti. Ograničenja i uvjeti bili su, da svršeni osmoškolci: 1) pred izpitnim povjerenstvom, koje sačinjavaju a) državni nadzorni povjerenik kao predsjednik i b) nastavnici gimnazije na Širokom Briegu kao ispitiivači, polože s uspjehom izpit iz svih predmeta, koji se ne polažu na izpitu zrelosti i 2) pred izključivo državnim izpitnim povjerenstvom polože izpit iz predmeta, koji se polažu na izpitu zrelosti. Uz ovakav način polaganja održan je prvi izpit zrelosti u rujnu 1918.

Nije teško uvidjeti, da su ovakva ograničenja bila i nezgodna i neugodna. Na molbu upraviteljstva gimnazije donese Ministarstvo prosvjete, Odjeljenje za srednju nastavu, u Beogradu rješenje Br. 13.632-11. od 19. svibnja 1926., kojim se Franjevačka gimnazija na Širokom Briegu podpuno izjednačava s državnim gimnazijama i daje joj se pravo, da se pred njezinim stručno osposobljenim nastavnicima polažu ispiti zrelosti. Stupanjem na snagu Zakona o srednjim školama od 31. kolovoza 1929. gimnazija se je morala saobraziti u svemu s državnim gimnazijama. (§

127 Zak. o sred. škol.) U tu svrhu izaslalo je Ministarstvo prosvjete u Beogradu svoga nadzornog povjerenika Lazara Kondiča, upravitelja Drž. real. gimnazije u Mostaru, da provede izvid i ustanovi, da li gimnazija izpunjava sve uvjete za srednju školu po novom zakonu o srednjim školama. Poslije svršenog nadzornog rada 21. svibnja 1930. godine i povoljnog izvještaja donielo je spomenuto Ministarstvo prosvjete odluku S. n. br. 32.963 od 18. rujna 1931., da i dalje zadrži pravo javnosti Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Briegu. Tim je bilo konačno posvema riješeno pitanje prava javnosti.

U godinama iza prvog svjetskog rata (1914-1918.) gimnazija je dobivala sve više i više obilježje jednoga na suvremenoj visini stojećeg zavoda u pogledu nastavničkog osoblja, broja učenika, zgrada, naučnih pomagala i t. d. U razdoblju 1920.-1930. godine posvetilo je vodstvo Franjevačke provincije u Hercegovini neobično mnogo brige i novčanih sredstava izobrazbi nastavničkog osoblja i podizanju potrebnih zgrada. Posljedica je toga bila, da su samo franjevci bili nastavničko osoblje zavoda i da su ti nastavnici franjevci izpunjali sve uvjete, koje je država postavila i tražila za srednjoškolske nastavnike prije imenovanja i namještenja na kojoj gimnaziji. Uzporedno s izobrazbom nastavničkog osoblja išlo je i podizanje zgrada. Zajedničkim žrtvama i naporima Franjevačke zajednice u Hercegovini i uz pomoć državne vlasti omogućeno je godine 1924-1928. zidanje prostrane gimnazijske zgrade, koja odgovara svim potrebnim zahtjevima jedne današnje srednje škole.

Iz odgojnih i naučnih razloga kao i stoga, što se gimnazija nalazi u malom mjestancu Široki Brieg, podignuta je uz staru zgradu i nova zgrada pitomišta 1929. godine, gdje je velik broj učenika primljen na stan i hranu i u odgojnom pogledu povjeren brizi i vodstvu franjevaca. Podizanjem

pitomišta stvorena je mogućnost, da s radom u školi bude koordiniran i rad izvan same škole. Tim da se velik broj učenika smješta u pitomište, stvoren je i jedan odlučan preduvjet za napredovanje u vladanju i nauci, jer su učenici uklonjeni štetnim utjecajima okoline i privezani za svoj posao. Podizanje nove zgrade pitomišta omogućilo je također, da se u ovu gimnaziju upisivao i veći broj učenika iz svih dielova tadašnje države. Broj učenika gimnazije na Širokom Briegu bio je u početku vrlo malen, jer je gimnazija služila samo franjevačkim svećeničkim pripravnicima u Hercegovini. Od škol. godine 1903-04., kad je pohađanje gimnazije dopušteno i učenicima, koji nijesu svećenički pripravnici, broj učenika je rastao. U škol. godini 1939-40. bilo je upisano 404 učenika, u 1940-41. 425 učenika, u 1941-42. 374 učenika, u 1942-43. 324 učenika, u 1943-44. 313 učenika. Razumljivo je, da su ratne neprilike zadnjih godina znatno umanjivale broj učenika. Značajno je, što treba napokon i pripomenuti, da su učenici, koji su pohađali i koji još i danas pohađaju gimnaziju na Širokom Briegu, u ogromnoj većini sinovi našega siromašnog i prenapućenog sela. Velikom pregaranju Franjevačke zajednice u Hercegovini ima da zahvali mnogi siromašni učenik svoje školovanje i svoj sadašnji položaj. Kad bi se bacio jedan iscrpiv brojitbeni pogled na daštvo, koje je prošlo kroz Franjevačku klasičnu gimnaziju na Širokom Briegu, nedvojbeno bi se vidjelo i ustanovilo, da ova ustanova od svojega početka pa do danas častno izpunja svoju zadaću u vjerskom i narodnom, državnom, kulturnom i društvenom pogledu. ✍

Objavljeno u publikaciji *Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti u Širokom Briegu, Godišnja izvješća za školske godine 1940/41., 1941/42., 1942/43. i 1943/44., Hrvatska tiskara F. P., Mostar, 1944., str. 3. – 8.*

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»fra Leo Petrović i 65 subrača«, VII., 2 (13),
Široki Brijeg, 2014., srpanj – prosinac, 2014.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
BiH: Kard. Stepinca 14,
88220 Široki Brijeg
HR: Humac 1, p. p. 1, 20352 Vid

Veza:
tel.: (039) 700-325
faks: (039) 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilu izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD; Canada
13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga... (s naznakom za Vicepostulaturu i nakanu):

a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar, poslovna Ljubuški:

žiro-račun (BiH): 3381602276649744
devizni račun (inozemstvo):
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Kriza u svijetu raste, u hrvatskom društvu je opći rasap, ali mi smo i dalje s vama. Ne slušamo prigovore da se trebamo konačno »okaniti kostiju«. Rado bismo to učinili, jer lakše je sjediti u hladovini nego li crnčiti, međutim, tko će nastaviti? Očito malobrojni. Zapravo, stvarna je namjera zaustaviti započeto. E, ne će ići. »Kosti« nam priopćavaju istinu, onu istinu koju su nastojali i nastoje što bolje skriti. Nije to ni po Božjim ni po demokratskim namislama, stoga zahvaljujemo svima koji su kroz proteklo vrijeme zajedno s nama tragali za našima pobijenima, otkrivali njihova posljednja počivališta, način ubijanja, njihovo ime i prezime. Oni više nisu brojke, »društvene štetočine«, sada su ljudi. Trenutna neokomunistička hrvatska vlast ne haje za to. Oni nikada nisu tragali za istinom, oni su nastojali »stvoriti« svoju istinu. Svjestan čovjek nikada im se nije i nikada im se ne će prikloniti. Tražit će ona područja gdje istina stoji na prvom mjestu.

Ovo su misli koje su mi padale na pamet dok smo početkom godine pokapali dvojicu identificiranih ubijenih hercegovačka franjevca. S njima je ubijeno još 26 osoba, najvjerojatnije civila jer DNK analiza svih tijela nije dala potvrđan ishod. Ubili su ih u Ljubuškom, gdje su komunisti imali veliku tamnicu. Na žalost, nisu jedini. Komunisti su revno smicali sve one za koje su posumnjali da bi im mogli biti kakva smetnja u učvršćivanju vlasti. Sudjelovali su u svemu, kako domaći, tako i oni došli sa strane. Kasnije su za sve nagrađeni društvenim povlasti-

cama. Obitelji ubijenih dobiše, pak, progon. Partija nije opraštala. Mogao si se spasiti samo ako si im prišao i postao jednak njima. Na taj se način stvaralo duboko pokvareno društvo, društvo koje nije odisalo ni Božjim ni ljudskim zasadama. »Bilo i ne ponovilo se«, rekao bi puk.

Očito je da nam je stvarati takvo društvo u kojem će komunističke namisli biti odstranjene, društvo u kojem ne će biti totalitarizma bilo koje vrste. Ni divlji i raspojasani kapitalizam nije, naime, ništa bolji od komunizma. Oni su potpuno ista priča. Nama treba društvo u kojemu će se cijeniti mučeništvo, oni koji su pali nevini ili su nevini progonjeni za svoje i naše velike ideale. Primjera oko nas, na žalost, ima bezbroj pa čak i u ove današnje, »suvremene« dane, kako im vole tepati. Zlo nastoji uznemiravati dobrog čovjeka. Jer, ako mučeništvo i mučenici zabljesnu u našoj sredini, što će biti sa zlom? Ukazat će se njegovo pravo lice i nitko više ne će ići za njim. Zbog toga određeni mediji pomno paze da se to ne bi dogodilo. Neprestano proizvode prividnu stvarnost, neprestano nam lažu. Sami smo krivi kad im to dopuštamo.

Hoće li zaista mučeništvo postati ona mudrost koja će nas voditi ili ćemo si dopustiti hod starim, prašnjavim stazama? Naši pobijeni, naš blaženi kardinal Alojzije Stepinac, svi naši mučenici kroz povijest pozivaju nas da se uozbiljimo. Pobjeda je s njima, a ne s umišljenim veličinama.

Mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Glas o znakovima	40
Podsjetnik	20	Pobijeni	42
Povijesne okolnosti	29	Odjek u umjetnosti	47
Povjerenstva	33	Nagradni natječaj	51
Istraživanja	34	Razgovor	54
Glas o mučeništvu	39		